

IN MEMORIAM

B. Nagy Margit művészettörténész

(Gyoma, 1928. május 4.–Budapest, 2007. március 4.)

„Aki a múlt megszólaltatásán fáradozik,
annak tollat kell vennie a kezébe.”

Az idézett mondatot egy munkatársának szánt könyvajánlásban fogalmazta meg B. Nagy Margit. Sok más megnyilatkozása mellett tudományos teljesítménye is bizonyítja, hogy ez a követelmény életelve volt ennek a megnyerő, végtelenül szerény, csendes, halk szavú, de mindig átgondoltan-pontosan fogalmazó tudósnek.

Kecskeméti és marosvásárhelyi tanulmányait követően a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem bölcsészhallgatója (1946–1950), majd tanársegéde (1950–1952). Az egyetemről való eltávolítása után a Román Akadémia kolozsvári fiókjának kutatójaként került az Erdélyi Múzeum-Egyesület egykori, az Akadémiai Fiók kezelésébe került levéltárába, majd nyugalomba vonulásáig kutatója, főkutatója a kolozsvári Akadémiai Fiók Történeti és Régészeti Intézetének.¹

Tanulmányai során pályájának alakulásában meghatározó szerepe volt tanárai, a régész-művészettörténész László Gyula és a művészettörténész Entz Géza előadásainak. Indulását egy 1956-ban megjelent, Vajdahunyadról szóló cikke dokumentálja.

Az EME Levéltárában uralkodó, Kelemen Lajos személyisége körül kialakult szellemi légkörben, amely évtizedekkel élte túl nemcsak az intézmény államosítását, hanem életre hívóját magát is, olyan, az erdélyi régiség emlékeihez mélységes felelősséggel viszonyuló környezetben vált a művészettörténet hivatott kutatójává, aminek a jelentőségét csupán a mából visszatekintve mérhetjük fel igazán. Az ott felhalmozott tudományos energiák ugyanis nemcsak az erdélyi magyar történeti kutatás túlélését biztosították, de telt belőlük egyáltalán nem szégyelli való folytatásra és a tiszteletre méltó 1989 utáni újrakezdésre is.

B. Nagy Margitot az 1960-as évek második felében abban a levéltári kutatóteremben ismerhettem meg, amelynek falait változatlanul az EME levéltári kézikönyvtárának a polcai bélelték, ott dolgozott, mint később kiderült, első nagyobb tanulmánygyűjteménye, a *Reneszánsz és barokk Erdélyben* kéziratán. De ott készült másik, 1973-ban megjelent forráskiadványának, a *Várok, kastélyok, udvarházak, ahogy a régiek látták* című kötet kéziratának a véglegesítése, magyar nyelvű leltárszövegeinek a revíziója is.

Ez a két kötet szorosan összekapcsolódik az életműben is: a tanulmánygyűjteménybe foglalt s az 1950-es évek közepétől keletkezett dolgozatok adatbázisa az a hatalmas, többségében az EME levéltári gyűjteményében őrzött családi archívumok anyagából kikerült összeírási anyag, aminek, mint maga a szerző mondja, csak töredékét lehetett kiválogatni és közzétenni. Példáan közzétenni – tehetjük hozzá –, a *Várok, kastélyok, udvarházak*-kötet anyaga máig meg nem haladott standardját tükrözi az erdélyi forrásközlés kutatóhoz és művelt érdeklődőhöz egyaránt szóló kiadványainak. Doktori értekezéshez illő, teljességre törekvő könyvészetre támaszkodó tömör bevezető tanulmánya, illusztrációi és a függelékbe foglalt jegyzetanyaga módszeres áttekintése mindannak, ami ezekről az emlékekről akkor elmondható volt, s aminek

¹ Jakó Zsigmond: *Nyersmérleg félúton. Benkőné Nagy Margit köszöntése*. Korunk 37/1978/10. 856–860; Romániai Magyar Irodalmi Lexikon. I. Főszerk. Balogh Edgár. Buk. 1981. S.v. B. Nagy Margit.

keretében építészettörténetileg értelmezhetőkké váltak e gazdasági fogantatású iratanyag szövegei. Előmunkálatait persze ott találjuk a *Reneszánsz és barokk*-kötet kivételes alapossággal és kiváló összegező képességgel megírt, az erdélyi udvarházakról, berendezésükről, olaszfokos pártázataikról, „székelykapuikról”, bokályos kemencéikről és a bethlenszentmiklósi kastélyról szóló tanulmányaiban, amelyek rendet teremtettek az Erdélyre vonatkozó művészettörténeti és helytörténeti irodalom mintegy évszázada halmozódó, reneszánsz vonatkozású anyagában, s olyan statisztikailag is értékelhető evidenciákra mutattak rá, amelyek máig útmutatóak a kutatás lényeges irányai és legfontosabb feladatai tekintetében.²

A kötet anyagának második része a címmel egyezően az erdélyi barokk emlékeivel, Hadad, Zsibó kastélyaival, a szamosújvári örmény nagytemplommal, illetve Kolozsvárhoz kötődő mestereikkel foglalkozik. Eltérő a forrásanyag is, aminek tükrében a szerző felidézi történetüket: levelezés, számadások, szerződések, adó- és anyakönyvek, periratok képezik kiindulópontját, kutatásainak biztos alapját, ezekből épül ki az erdélyi művészettörténet-írásban alaposságával és pontosságával újdonságnak számító kolozsvári barokk mesterkörre vonatkozó s mintegy negyedfélszáz nevet, életrajzi és oeuvre-adatot elénk táró adatbázis. Joggal állapíthatta meg az éppen megjelent kötetet lelkesen értékelő Pataki József, hogy szerzője birtokában van mindazon adatoknak és ismereteknek, amelyekből akár a kolozsvári, akár – Bíró József derékbe tört munkáját folytatva – az erdélyi barokk művészetnek a monográfiája is kinőhessen.³

Ez a munka el is kezdődött. Az 1970-es évek elején pillanatokra talán úgy tűnhetett, hogy a Kriterion Könyvkiadó működése, az ott kiadott, mai szemmel nézve is figyelemre méltóan szép és igényes könyvek publikálási lehetőségét, az Román Akadémia Történeti és Régészeti Intézete pedig megfelelő kutatási körülményeket biztosíthat egy ilyen munka elvégzéséhez. Az Intézetben dolgozó, Virgil Vătăşianu professzor vezette művészettörténetész közösség ugyanis 1974-től kezdve egy erdélyi műemlék-repertórium elkészítését iktatta hosszú távra szóló munkatervébe. Az alig elkezdődött terepbejárásokat azonban rövidesen ellehetetlenítették a megszorítások: előbb az intézet terepjáró autóját, kiszállásokra fordítható eszközeit vonták meg, azután – hónapokig tartó, idegtépő bizonytalanság után – munkatársai egy részét is kitétek; utóbb, az 1980-as évek elejére pedig a jegyrendszer, a benzinfogyasztás korlátozása s az általános gyanakvás mesterségesen kialakított és szított légkörében szinte lehetetlenné vált a terepmunka. Egykori munkatársai tanúsíthatják, hogy B. Nagy Margit volt az egyetlen, aki a körülményekkel szembeszegülve, rendületlenül folytatta, férje és fia társaságában kutatóútjait. A kutatási körülmények kedvezőtlen alakulásának a képéhez hozzátartozik az is, hogy 1977-ben felszámolták a bukaresti Műemlékgazgatóságot, elnéptelenedett, felállványozott telephelyei pedig, félbe-szerbe maradt restaurálásokkal, elenyésztek. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület egykori levéltára – anélkül hogy helyéről elmozdították volna – időközben átkerült az Akadémiai Fióktól az Állami Levéltár kezelésébe, s az ottani szabályok csak azoknak az állagoknak a használatát engedélyezték, amelyeknek új, román nyelvű leltára volt. Ilyen pedig nem volt (addig az eredeti, többnyire latin nyelvű levtári segédleteket használták a kutatók), belátható időn belül nem is készülhetett, mert a hatalmas anyag őrizői között egyre fogyott azoknak a száma, akik megbirkózhattak volna a források magyar, német vagy latin nyelvével.

² Kovács András: *Reneszánsz és barokk Erdélyben. Művészettörténetész szemmel*. A Hét 1/1970. nov. 6. 16–17. = Uő: *Az erdélyi magyar művészettörténeti kutatásokról*. 1990–2001. = *Tizenkét év*. Összefoglaló tanulmányok az erdélyi magyar tudományos kutatások 1990–2001 közötti eredményeiről. Szerk. Tánzos Vilmos–Tőkés Gyöngyvér. Kvár 2002. 330–331; Uő: *Késő reneszánsz építészet Erdélyben*. 1541–1720. Bp.–Kvár 2003. 8.

³ Pataki József: *Reneszánsz és barokk Erdélyben. A történetész szemével*. A Hét 1/1970. nov. 6. 16.

Erre a tudományos munkának korántsem kedvező időszakra esik B. Nagy Margit harmadik, *Stílusok, művek, mesterek*⁴ c. tanulmánykötetének a megjelenése. A Kriterion Könyvkiadó munkaközössége s a kolozsvári nyomda emlékezetesen szép, elegáns könyvet állított elő az ötvenedik életévéhez közeledő szerző újabb dolgozataiból. Akkoriban nem volt ritka, hogy kinyomtatott könyveket is zúzdába küldtek, s ebben a kötetben szép számmal akadtak olyan részletek, amelyek – némi, de a korban korántsem hiányzó rosszakarattal – ürügyévé válhattak volna betiltásának is. Ma már hihetetlennek tűnik, hogy többek között a kötet erszébetvárosi oltár-architektúrából komponált mutatós külső borítója aggasztotta a megjelenést közvetlenül megelőző napokban a szerzőt: nehogy ezen a „katolikus-klerikális ihletésű” kompozíción müljék könyvének a sorsa.

Szerzője azt az utat folytatta, amit az előző tanulmánykötetében elkezdett:⁵ a 18–19. század erdélyi, kolozsvári művészetének az alkotásait, mestereit állította vizsgálatainak a középpontjába, társadalmi és művészeti folyamatokat, ízlésváltozásokat tükröző emberi sorsokat rajzolt meg, amelyek révén mérhetővé vált a barokk elterjedése, erdélyi fejlődése, illetve a késő barokk talaján fogant klasszicista és romantikus építészet meghonosodása. Példát mutatott egyben arra is, hogy miképpen adatható a hagyományos városkép átalakulása a 19. századi Kolozsváron és Máramarosszigeten; a kötet mintegy harmadát kitevő Függelékben, a korábbi jegyzéket jelentősen kibővítve, közölte a *Művészek és mesterek Kolozsvárt 1700–1850* adagyűjteményének immár mintegy ezer nevet tartalmazó, jelentősen gazdagított változatát a jövendő kutatásokat előmozdító olyan keretként, melybe folyamatosan beépülhetnek újonnan felbukkanó adatok is.

Az 1977. évnek másik jelentős tudományos eseményeként jelent meg Kelemen Lajos születésének századik évfordulóján a tudós történész válogatott írásainak *Művészettörténeti tanulmányok* címmel kiadott első kötete,⁶ amelyet 1982-ben követett a második,⁷ olyan méltó emléket állítva az 1963-ban elhunyt szerzőnek és kutatási módszereinek, amelyet hosszúra nyúlt élete folyamán több nekiveselkedés ellenére sem sikerült híveinek.

A két kötet anyagának sajtó alá rendezője, jegyzeteinek készítője/kiegészítője s a második kötetet bevezető, a művészettörténész Kelemen Lajost méltató magvas tanulmány szerzője, B. Nagy Margit maga is részese volt az előző, Kelemen Emlékkönyvvel⁸ egyidős, meghíúsult kísérletnek. Önfeláldozó, saját kutatásait háttérbe szorító, tanítványi odaadásának köszönhető, hogy Kelemen Lajos máig érvényes, számtalan tanulságot körvonalazó, fél évszázadot meghaladó munkásságát illusztráló tanulmányaiból a jelen tudományos követelményeihez igazodó, tematikus csoportosítású szöveggyűjtemény keletkezett, amelynek darabjait együttesen és egyenként akár útikalauzként, akár további kutatások kiindulópontjaként is fel lehetett használni, s a szerkesztő pontos könyvészeti jegyzeteivel meg okosan és bőven válogatott képanyagával együtt rögzítették azt az állapotot, ameddig kutatásuk s rájuk vonatkozó ismereteink eljutottak. B. Nagy Margit munkásságának nagyobb közönséghez szóló utolsó darabjait jelenti ez a két kötet: 1982 után Romániában már nemigen lehetett ezekről a témákról írni, másutt közölni pedig – amint ama sötét idők részesei emlékezhetnek rá – államellenes kihívásnak számított.

A cenzúra elhatalmasodása, úgy vélem, csak az egyik oka annak, hogy ez a még nagyon sok eredményt ígérő kutatói életpálya hirtelen, „félúton” megszakadt. A másik az lehetett, hogy a Kolozsvári Történeti és Régészeti Intézet akkori, az egyetemnek alárendelt vezetősége 1985-

⁴ *Művészettörténeti tanulmányok*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1977.

⁵ Kovács András: *Stílusok, művek, mesterek*. Korunk 37/1978/5. 376–379.

⁶ Bev. tanulmányát írta Szabó T. Attila, s.a.r. B. Nagy Margit. Buk. 1977.

⁷ Kelemen Lajos: *Művészettörténeti tanulmányok*. II. Bev. tanulmány és s. a. r. B. Nagy Margit. Buk. 1982.

⁸ *Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Szerk. Bodor András et alii. Buk.–Kvár 1957.

ben kivételes és példátlan sietséggel nyugállományba küldte érdemes kutatóját azonnal, amint a törvényes, de csupán az ő esetében betartott korhatárt elérte. Ezt az önérzetet sebző méltatlan eljárást a művészettörténész B. Nagy Margit többé már nem tudta kiheverni, s az 1989-es változásokat követően is megmaradt családjá körében, csak nagyon ritka, kiemelkedő alkalmakkor jelent meg a szakma rendezvényein.

B. Nagy Margit kutatói arcélének bármennyire sommás körvonalazásában sem kerülhetjük meg azt a kérdést, hogy van-e s ha igen, mikor kezdődik az erdélyi magyar művészettörténet-írás. Kétségtelen, hogy a 19–20. század helytörténeti fogantatású, levéltári források információiból kiinduló kezdeményeit aligha tekinthetjük e tekintetben másnak, mint előzménynek, s éppen a rendszeres művészettörténeti felkészültséget hiányolhatjuk, igen sokszor joggal Kelemen Lajos szerteágazó életművében is. Az Erdélybe-Erdéllyel kapcsolatba került, Budapesten képzett kiváló művészettörténészek, Balogh Jolán, Bíró József és Entz Géza nemzedéke képviseli a következő fokozatot: munkásságuk, eredményeik, felfogásuk szervesen illeszkedik is a magyarországi művészettörténeti kutatások szerkezetébe, s talán csak a mindhármukra jellemző, írott források iránti tiszteletből bontakozik ki egy olyan összetevő, amely – ezt pályatársaik sorának az életművével bizonyíthatjuk – csupán Erdélyben, Kelemen Lajos hatása alatt körvonalázódhatott. A tudós kolozsvári levéltáros eredményei ékesen bizonyították, hogy célravezetőbb „Tündérországunk” emlékeit, amennyiben lehetséges, minél szélesebb körű történeti forrásgyűjtésre támaszkodva kutatni, meghatározni és értelmezni.

Az őket követő nemzedék „domidocta” képviselőjeként B. Nagy Margit művészettörténeti ismereteit a kolozsvári Bolyai Egyetem háború utáni, főszaqnak soha nem tekintett, de színvonalas művészettörténet-oktatásának köszönhetette, noha ennek már csak terjedelméből adódó egyoldalúságait az egyetemes szakirodalomtól, külföldi utazásoktól elzárva a későbbiekben sem igen pótolhatta. Ezzel szemben rendelkezésére állott az Erdélyi Múzeum-Egyesület családi levéltárainak, a kolozsvári, marosvásárhelyi és sepsiszentgyörgyi állami levéltárak, valamint az Erdélyi Református Egyházkerület központi gyűjtőlevéltárának kimeríthetetlenül gazdag anyaga, s kétségtelenül Kelemen Lajos hatására ismerhette fel azt a lehetőséget, amire a korábbi művészettörténeti irodalmunkban alig találunk példát, hogy a műalkotás közvetlen vizsgálata, valamint a keletkezését, megrendelőit, mestereit megvilágító levéltári anyag feltárása és összetevése vezethet tárgyilagos, használható eredményre.

B. Nagy Margit esetében a bethlenszentmiklósi kastélyról szóló két, egymást követő tanulmány véglegesítése között eltelt jó évtizednyi időben következhetett be ez a fordulat: rá kellett jönnie, hogy – néhány, Bethlen Miklós *Önéletírásából* átvett passzusra hivatkozva – elődei önmagában igen rokonszenves, de hibás képet rajzoltak, amikor a 17. század közepén Nyugat-Európában peregrinált erdélyi fiatalembert ért kora barokk élmények hatására alapozva, túlzott alaposággal soha meg nem vizsgált kastélyában az erdélyi reneszánsz–barokk átmenet bizonyítékát azonosították. Ebből a megalapozatlan elképzelésből kiindulva azután hihetőnek tűnt a bethlenszentmiklósi építkezés hosszú, 18. századba áthúzódó hatásának a feltételezése is. Míg 1957-ben a szerző tulajdonképpen csak az 1765-ös bethlenszentmiklósi leltár és a kastély elemzéséből adódó topográfiai és építéstörténeti következtetéseket vont le, 1970-es dolgozatában már – egy időközben előkerült, 1764-ben keletkezett költségjegyzékre hivatkozva – megállapíthatta, hogy a kastély barokkra utaló elemei nem sorolhatók Bethlen Miklós építkezéseihez, hanem jó fél századdal későbbi beavatkozás során jelentek meg a kastély díszítésében.

Az, hogy B. Nagy Margit levonta a kellő következtetéseket, nem annyira a bethlenszentmiklósi kastélyt elemző dolgozat mértéktartó és visszafogott fogalmazású szövegéből derül ki, sokkal inkább a folytatásából, leginkább a szerzőnek a reneszánsz udvarházakkal kapcsolatos, nagyon is céltudatosnak látszó, sok szempontú és alapos vizsgálataiból világ-

lik ki: háromszáznál több ingatlanleltár elemzőjeként, feldolgozójaként B. Nagy Margit nem polemizál, hanem, ahogyan utánozhatatlanul tárgyilagos stílusához sokkal inkább illik, igaza biztos tudatában nyugodtan, ellenőrizhetően és – ezt munkájának tudományos visszhangja bizonyítja – cáfolhatatlanul állít. Az ő megfogalmazásában: „Fennmaradt művészeti értékeink [...] csak egy kis hányadát képezik a hajdanvoltnak: ha csak kizárólag rájuk alapozunk, töredék anyaggal dolgozunk, s megtörténhet, hogy minden egybevetés, összehasonlítás, a kölcsönhatások kutatása teljesen önkényes ítéleteket eredményez.” Éppen ezért tűnik úgy, hogy az erdélyi reneszánszsal kapcsolatosan a harmincas években megfogalmazott nagyvonalú, mindmáig ható koncepció szerzője, Balogh Jolán szemmel láthatóan nem tudott mihez kezdeni ezekkel az eredményekkel, s párhuzamosan megjelent írásai jóformán „elbeszélnek” B. Nagy Margit megállapításai mellett.⁹ Nagyobb visszhangjuk nem volt a Kelemen Lajos-tanulmányokhoz fűzött jegyzetekben megbúvó, továbbgondolásra készítő megjegyzéseknek sem, amelyek pedig alaposan megingatták a Balogh Jolán által kialakított koncepció másik sarkalatos pontját, az erdélyi „virágos reneszánszra” vonatkozó mutató elméletet is. Ehhez a képhez hozzá kell még számolnunk az ún. „székelykapu” közismertnek ma sem tekinthető reneszánsz eredetét bizonyító, forrásokra és tipológiai elemzésre alapozott tanulmányt éppen úgy, mint a Bethlen Gábor fejedelem korának pártázatos építkezéseit vizsgáló dolgozatának megállapításait. B. Nagy Margit figyelt fel elsőként a nagy fejedelem izlésére közvetlenül utaló „olaszfokos” megoldásokkal kapcsolatos forrásokra. Utolsó, végleges formába talán nem is öntött dolgozatai közé tartozott egy elemzés, amelyben az erdélyi, ún. „virágos reneszánszsal” kapcsolatban fogalmazott meg jelentős kritikai megállapításokat. Beszélgetéseink során, melyeknek tartalma, tudatosan-tudatlanul, de kétségtelenül befolyásolja saját elképzeléseimet is, többször is bírálta ezt a Balogh Jolán által kreált, hibás elméleti alapra épített, igazolhatatlan és a gyakorlatban is félrevezető elnevezést.

Szinte teljesen járatlan úton indult el a barokk-kutatásban: Bíró József úttörő, csupán néhány jelentős emlék elemzése kapcsán megfogalmazott tételei többnyire bizonyításra szorultak, s a belőlük adódó következtetéseket emlékek sokaságával, összefüggéseikkel együtt kellett valamilyen elfogadható képbe illeszteni; kapcsolataikat megrendelőikkel, mesternevekkel, életrajzokkal alátámasztani, tisztázni mindazokat a pontatlanságokat, félreértéseket, amelyek a helyes eredeztetésükhöz vezető utat elhomályosították. Hogy valójában milyen mester- és művészkörre támaszkodhatunk, azt B. Nagy Margit kutatásai vázolták először, hosszú és kitaró levéltári aprómunka, fáradtságos terepjárás és szellemes, új felismeréseket kínáló elemzések, nemegyszer detektívregénybe illő következtetések révén.

Nem szóltunk még azokról a kutatásokról, amelyek intézeti munkatervéből adódóan hárultak rá. A fentebb már említett műemlék-repertórium terve a fentebb vázolt körülmények miatt sajnálatosan korán dugába dőlt; nagy nyertesei résztvevői, B. Nagy Margit és ifjabb kollégái, a szűkre szabott kolozsvári intézeti munkaközösség tagjai voltak, akik közül többen az ő társaságában csodálkozhattak rá először arra a sokszínűségre, amellyel Erdély jobbára alig ismert falvai és templomai várják mindmáig a kutatót. Annak tudatában, hogy csak ilyen, részletekbe menő alap kutatásokra építhetők valós eredmények, példamutató lelkiismeretességgel és szenvedéllyel végezte ezt a munkát is, az Intézet felszereléséhez tartozó kétaknás Rolleiflex géppel készült felvételei egészítették ki rendezett, pontos és minden részletre figyelő feljegyzéseit.

Talán a személyiségéből is felvillant valamit a keceli gótikus táblaképek felfedezésének a története. 1975-ben a Kolozs megyei Kalotaszegen járva, a tavaszi melegtől, a rossz úttól s az

⁹ Balogh Jolán: *Velencei hatások Erdély művészetében*. Ars Hungarica 1986. 87–88., különösen az 59. jegyzet, csak a Kelemen Emlékkönyv cikkét idézi Bethlen Miklós kastélyával kapcsolatban.

addig látottaktól elcsigázva, hivatásunktól időlegesen meg is undorodva érkeztünk Kelecel 1934-ben épült görögkeleti temploma elé, s társaságunknak nemigen akaródzott végigszenvedni a lelkész „káderező” kíváncsiságát, melynek révén műemléki szempontból teljesen érdektelennek tűnő templomába bebocsátást nyerhettünk.¹⁰ Az egyedüli, aki kitartott, éppen B. Nagy Margit volt, s már befejeződni látszott eredménytelennek, hosszúnak és feleslegesnek tűnő látogatásunk, amikor kiderült, hogy az ikonosztázon található, nem túl érdekfeszítő ikonokon kívül „valami régi ikonok” vannak még a karzaton is. Az eltérő méretű képtáblákat borító átfestések és a vastag porréteg alól kicsillanó aranyozott, préselt brokátdíszes háttérminták láttán azután elakadt a lélegzetünk: a kutatói gyakorlat örök igazsága gyanánt és B. Nagy Margit kitartó következetességét igazolóan ismét kiderült, hogy az érdektelennek tűnő templom nem remélt kincseket: egy késő gótikus triptichon mindhárom tábláját s egy másik, kisebb oltár egyik szárnyát őrzi; szétválasztott és a keleti egyház ikonográfiájához nem éppen illő darabjaik valamikor a reformációt követő időkben a falu egykori fatemplomának képfalán kerülhettek el az enyészetet, mindenestre onnan jutottak s maradtak fenn az általunk meglátogatott épületben.

A kéziratos repertórium kötetei ma már nemcsak Kolozsváron, hanem fénymásolatban a Neckar-völgyi Gundelsheim Szász Intézetének gyűjteményében is felfedezhetők. Tartalmi elemei, köztük a B. Nagy Margit megfigyeléseit, következtetéseit, gondolatait őrző adatlapok részletei hivatkozva vagy anélkül mindegyre feltűnnek azóta kiadott tudományos munkákban is.¹¹

Tudományos munkájának láthatatlan és mérhetetlen vetületét képezik a lektorálások – mások tudományos munkájának az istápolása. Ezek közül is kiemelkedik Dávid László református lelkész udvarhelyszéki topográfiája, egyike azoknak a régi Erdély művészetével foglalkozó jelentős kiadványoknak, amely a nyolcvanas évek elején még megjelenhetett (1981);¹² később, 1994-ben jelentős szerepet vállalt a radnóti kastélyról szóló tanulmány véglegesítésében is.¹³ A fentebb említett intézeti tervmunka nélkül nem születhetett volna meg fiának, Benkő Eleknek a középkori Erdély harangjait és keresztelődencéit bemutató példás korpusza sem.¹⁴

B. Nagy Margit tanulmányainak többsége először az akkoriban nagy olvasottságú Utunk vagy a Korunk hasábjain került olvasói elé, ma már elképzelhetetlenül nagyoknak tűnő, tízezres példányszámban megjelent kötetei pedig a romániai magyar könyvkiadás sikerkönyveiként jóformán minden erdélyi értelmiségi könyvtárában megvoltak. Terepútjaink során, midőn az ilyen „hivatalos látogatásoktól” korántsem alaptalanul viszolygó lelkészek felismerték benne a szerzőt, kötetei utólagos dedikálásra várva mindegyre elő is kerültek. Tízezrek bizonyára nem olvasták műveit, de érdeklődést keltő részleteik, gazdag képanyaguk révén az érintett értékek is emlékezetbe ívódtak, munkáinak közvetlen, gondolatébresztő helyi vonatkozásai pedig kétségtelenül beszűrődtek és azóta is hatnak a köztudatban. Hatottak arra az akkoriban saját útját kereső fiatalabb építészmenedékre is, amely ma az erdélyi műemlékvédelem élvonalában ügködik.

A fentiek fényében az előbb felvetett kérdésre csak egyféleképpen válaszolhatunk: ha létezik erdélyi magyar művészettörténet-írás, annak nagy hatású első, évtizedekig egyetlen képviselője.

¹⁰ B. Nagy Margit: *Kalotaszegi táblaképek. = Művelődéstörténeti Tanulmányok*. Szerk. Csetri Elek, Jakó Zsigmond, Tonk Sándor. Buk. 1980. 62–76.

¹¹ Rusu, Adrian Andrei et al.: *Dicționarul mănăstirilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*. Presa Universitară Cluj. Cluj-Napoca, 2000.

¹² *A középkori Udvarhelyszék művészeti emlékei*. Buk. 1981.

¹³ Kovács András: *A radnóti várkastély*. (Erdélyi Tudományos Füzetek 215.) Kvár 1994.

¹⁴ Benkő Elek: *Erdély középkori harangjai és bronz keresztelődencéi*. TLA–Polis. Bp.–Kvár 2002.

selője a művészettörténészként az erdélyi régiség sorsát felelősen felvállaló, a 16–19. századi erdélyi művészet nagy kérdéseit megfogalmazó és lehetőségeihez képest azokra színvonalas választ is adó, a kutatás számára új távlatokat nyitó B. Nagy Margit volt. Lendülete „félúton” torpant meg, nem biztos, hogy ésszerű, de személyiségét és következetességét ismerve emberileg átérezhető folyamatoként körülményeink ésszerűtlen alakulásának, s ez a megtorpanás megakadályozta vizsgálódásainak folytatásában és kiteljesítésében, bennünket pedig megfosztott attól, hogy eredményeit tágabb, az erdélyi művészet egész újkori történetét átfogó-értelmező összefoglalásba illesztve élvezhessük és használhassuk. Kutatási terveinek idő előtti feladása így mindnyájunk vesztesége, de elsősorban az erdélyi tudományosság nagy, immár végérvényesen elenyészett lehetősége.

Kovács András

B. Nagy Margit történeti munkásságának könyvészete

1956

Vajdahunyad vára. Utunk 1956/33. sz.

Műemlékvédelmünk néhány kérdéséről. Utunk 1956/45. sz.

1957

A kolozsvári Szent Mihály-templom restaurálása. Korunk 1957/2–3.

Adatok a bethlenszentmiklósi kastély építéstörténetéhez. = Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára. Tudományos Könyvkiadó. Szerk. Bodor András et alii. Buk. 1957. 486–496.+8 lap ill.

Kelemen Lajos nyolcvan éves. Művelődés 1957. szeptember.

1958

Fadrusz János és Kolozsvár. Utunk 1958/513. sz.

A székelykapu eredete és múltja. Korunk 17/1958/6. sz. Kny. is: Kvár 1958. 14.

1959

Unele aspecte din istoricul construirii palatului Bánffy din Cluj. Studii și Cercetări de Istoria Artei 1959/2. sz. 105–125.

1966

Castelul din Hodod și unele considerațiuni asupra arhitecturii barocului în Transilvania. Studii și Cercetări de Istoria Artei 1966/1. sz. 93–108.

1967

Probleme urbanistice ale orașului Cluj în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Studii și Cercetări de Istoria Artei 1967/2. sz. 237–243.